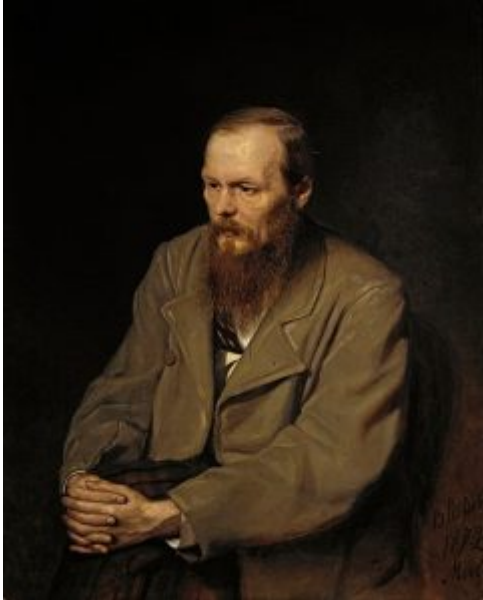

De ce personajele nerealiste ale lui Dostoievski sunt atât de reale încât te înfioară

written by Petru Stanciu | December 8, 2020

Un articol de Simeon B. Mihaylov pentru Medium

Dacă ai nenorocul să-i citești pe criticii lui Dostoievski înainte de a-l descoperi tu însuși, s-ar putea să rămâi derutat.

Pe de o parte, se poate să-i descoperi pe Saltîkov, Mihailovski sau Tolstoi, care consideră că personajele sale sunt născocite și neconvingătoare. Aceștia condamnă personajele lui Dostoievski pentru că toate folosesc același limbaj și aceleași expresii, nefiind altceva decât fațade slabe pentru propria voce a autorului. Belinski scrie că „locul maniacilor lui Dostoievski e în casa de nebuni, nicidecum în romane”.

Pe de altă parte, l-ai putea descoperi pe Freud, care consideră că *Frații Karamazov* este primul între toate romanele scrise vreodată. Sau l-ai putea descoperi pe marele precursor al psihologiei moderne, Nietzsche, care l-a numit pe Dostoievski „singurul psiholog, de altfel, de la care am avut ceva de învățat”. Sau pe psihologul clinician Jordan Peterson, care numește *Crimă și pedeapsă* „cel mai bun roman scris vreodată”.

Cum poate analizarea naturii umane de către un autor să creeze așa o polemică? Ce adevăruri despre fiecare dintre noi a scos la iveală Dostoievski și cum a influențat el cursul literaturii?

Remarcabila lui putere de înțelegere a oamenilor începe cu povestea sa neobișnuită:

În 1849, Fiodor Mihailovici Dostoievski, un tânăr scriitor, este arestat în urma apartenenței la cercul socialist Petrașevski. Este acuzat de conspirație

împotriva țarului și închis la o fortăreață de maximă securitate. Va fi ținut acolo patru luni printre cei mai periculoși criminali ruși și apoi condamnat la moarte.

Înainte de momentul execuției, sosește o scrisoare în care se spune că, din mila țarului, membrii Cercului Petrașevski vor fi cruțați. Noua lor pedeapsă este exilul, patru ani de muncă grea într-un lagăr de prizonieri din Siberia.

„Vara, zăpușeală înnăbușitoare; iarna, ger insuportabil. Toate podelele erau putrede. Mizeria de pe jos era groasă de un deget; oricine putea să aluneca și să cadă. [...] Noi stăteam ca heringii în butoi. [...] Nici n-ai unde să te întorci. De la amurg și până se face ziuă e imposibil să nu fii asemenea unui porc. [...] Purici, păduchi, gândaci, cu duiumul.” (Dostoievski despre condițiile din cazărmile din Siberia)

Dostoievski este clasificat drept „unul dintre cei mai periculoși deținuți”. Măinile și picioarele lui vor rămâne încătușate pe tot parcursul condamnării de patru ani. I se interzice să citească orice altceva în afară de Noul Testament. I se interzice să scrie.

Stephen King a scris cândva: „Dacă vrei să fii scriitor, trebuie să faci două lucruri mai presus de toate: să citești mult și să scrii mult”. Tânărul Dostoievski nu a făcut nici una, nici alta. El și-a petrecut o bună parte din tinerețe încătușat printre proscriși din Rusia. Mânca, dormea, muncea și se distra printre ei. Până la sfârșitul sentinței, ajunsese să-i simtă ca pe niște frați.

Dostoievski s-a întors din Siberia un om schimbat și cu o nouă înțelegere asupra naturii umane. În lagărul de prizonieri văzuse oameni buni și umili care comiseseră crime teribile. Văzuse, de asemenea, oameni malefici care îl tratau cu dragoste frățească. **Judecata pe care a dobândit-o a fost că spiritul uman este mai misterios decât suntem dispuși a crede.** A văzut că binele și răul nu numai că există împreună în același suflet, dar se nasc adesea unul din celălalt.

Dostoievski numea asta „lărgime”.

„Nu pot să suport gândul că unii oameni cu suflet mare și luminați la minte încep prin a slăvi idealul Fecioarei (virtutea), ca să ajungă la urmă să năzuiască spre alt ideal, cel al Sodomei (păcatul). Dar îngrozitor este atunci când omul în al cărui suflet sălășluiește idealul Sodomei nu-și întoarce fața totodată de la celălalt ideal, al Fecioarei. [...] Nu, sufletul omului e larg, mult prea larg, n-ar strica să fie puțin îngustat! [...] **Aici se dă lupta dintre diavol și Dumnezeu, iar câmpul de bătălie e însuși sufletul omului.**” („Frații Karamazov”)

În timp ce Nabokov l-a criticat pentru „criminalii lui sensibili și

prostituțiile sentimentale”, Dostoievski a înțeles că fiecare persoană este parte înger, parte monstru și că natura umană este dansul dintre cele două părți. Personajele sale întruchipează această dualitate dusă la extrem. Multe dintre ele sunt capabile de iubire altruistă într-un moment și răutate nemiloasă în următorul. Unul dintre cele mai inteligente și rafinate personaje ale sale, Nikolai Stavroghin, violează o fetiță de unsprezece ani și ulterior o ascultă în timp ce se spânzură.

Mulți critici au condamnat obsesia lui Dostoievski pentru situații criză și evenimente extraordinare. L-au catalogat ca incapabil să portretizeze viața umană normală. Cărțile lui sunt pline de scandaluri, crime, conspirații, aventuri amoroase, halucinații, sinucideri etc. Dar descrierea condiției umane prin crize a fost deliberată. El credea că **exceptionalul dezvăluie mai mult despre adevărata natură a lumii decât obișnuitul.**

Dostoievski se considera „un realist în sensul mai înalt al cuvântului”. El credea că o carte care dezvăluie ceva despre esența realității este realistă într-un sens mai înalt decât o carte care conține pur și simplu personaje banale în circumstanțele cotidiene. Într-adevăr, cu cât personajele sale devin mai grotești, cu atât mai profund cercetează spiritul uman.

Personajele lui Dostoievski nu își teoretizează numai ideile, ci le și pun în aplicare.

Platon, când a pus bazele filozofiei în urmă cu două milenii, a ales forma dialogului pentru a-și testa și comunica ideile. Opera lui Dostoievski este cel mai bine înțeleasă în cadrul acestei tradiții dialectice; personajele sale întruchipează idei în carne și oase. Drama vieții lor descrie consecințele și interacțiunile din viața reală a ceea ce altfel ar fi concepte abstracte.

Dacă un personaj dintr-un roman al lui Dostoievski crede că este superior moralității umane, el va acționa fără a o lua în considerare și va suferi consecințele (crima lui Raskolnikov). Dacă un personaj disprețuiește frica de moarte, s-ar sinucide pentru a o depăși (sinuciderea lui Kirilov). Dacă un personaj crede că „**totul este permis dacă nu există Dumnezeu**”, și-ar pune la bătaie chiar sănătatea psihică acționând în consecință (Ivan Karamazov). Filosofia din operele lui Dostoievski este oricum altfel decât seacă sau abstractă, ea fiind cea care creează conflictul și dirijează intriga. Asta îl face pe cititor să devoreze paginile una după alta, entuziasmat nu numai de soarta personajelor, ci și de ceea ce se întâmplă cu idealurile lor.

Personajele lui Dostoievski explorează puterea distructivă a mândriei și căutarea independenței. Mulți dintre ei preferă să „fie stăpâni în Iad decât să slujească în Rai”. Ei își distrug intenționat viața și caută suferința. De ce?

„Întreaga strădanie a omenirii pare a se reduce doar la posibilitatea omului de a demonstra clipă de clipă că e om, nu o clapă de pian!” („Însemnări din subterană”)

Pentru că trebuie să știe că *pot*. Pentru că adevărata libertate include

libertatea de a te distruge, de a fi urât și rău. Personajele lui Dostoievski nu pot fi niciodată fericite decât dacă știu că sunt libere să se nenorocească. Într-un mod pervers, ei își găsesc plăcerea în distrugerea vieții: în aceasta își văd adevărata independență.

Personajele lui Dostoievski nu sunt împinse neapărat de motivații raționale, directe, tipice literaturii dinaintea sa; acțiunile lor sunt expresii ale laturii htoniene, iraționale a minții. El este primul mare scriitor ce pătrunde atât de adânc în colțurile întunecate ale psihicului. Personajele lui sunt adesea marionete ale propriilor impulsuri subconștiente, iar această reprezentare i-a înspăimântat pe cititorii și criticii din timpul său.

Prin opera lui, a rupt vechea tradiție din literatură în care intrigile sunt liniare și unde personajele au intenții clare și raționale. El a profetizat corect vremurile care au venit la scurt timp după moartea sa, o vreme de confuzie morală, valori fragmentate și psihoză globală. Zeci de ani mai târziu, James Joyce l-a numit „omul care, mai mult decât oricare altul, a creat proza modernă”.

Dostoievski este mai degrabă un scriitor al timpului nostru decât a fost unul al timpului său. Ceea ce a reușit să înfăptuiască este astăzi incontestabil. Era, pe de o parte, fermecat de vechile valori tradiționale și, pe de altă parte, torturat de confuzia și anxietățile timpurilor moderne. A văzut dincolo de câmpul de percepție al contemporanilor săi, iar ce l-a frământat în mod privat în timpul vieții sale a devenit stare de fapt după mai puțin de un secol de la moartea sa. Poveștile și personajele sale explorează căutarea sensului de către oamenii moderni, o căutare a adevărului într-un moment în care toate valorile par relative.

Dostoievski a avut trăiri profunde și a refuzat să simplifice contradicțiile sufletului uman. Din același motiv pentru care contemporanii săi l-au găsit bizar și nepotrivit, ni-l amintim ca fiind unul dintre cei mai mari cercetători ai spiritului uman.

„Omul este un mister. Trebuie să aduci acest mister la lumina zilei și, dacă ai să-ți dedici toată viața acestui țel, n-ai să consideri că ai pierdut timpul degeaba” (Dostoievski)

Dream of a Ridiculous Man – O animație incredibilă bazată pe o poveste a lui Dostoievski

Articol original: Why Dostoevsky's Unrealistic Characters Are So Real They Frighten You